

ساخت، رواسازی، پایاسازی ابزار رمزگشایی انتظام معنای مسکن ترکمن

عبدالمجید نورتقانی*، شهرام پوردیهیمی**، بهرام صالح صدق پور***، عبدالحمید نظری****

تاریخ دریافت مقاله:

1393/03/24

تاریخ پذیرش مقاله:

1394/10/26

چکیده

معنا، ارتباط دهنده انسان با محیط مسکونی است به طوری که غایت طراحی و ساخت مسکن، معنای آن می باشد. معنا، ناشی از خصوصیات، فعالیت و کاربری (استفاده) می باشد که در یک شبکه روابط با هم، معنای مسکن را تشکیل می دهند و این شبکه معنایی است که باعث ارتباط انسان و محیط می شود. پژوهش های بسیاری برای سنجش معنای مسکن صورت گرفته است اما ابزارهای سنجش این تحقیقات صرفاً به تهیه فهرست، دسته بندی و یا طبقه بندی سلسله مراتبی معانی بسنده کرده اند و ابزاری که بتواند انتظام معانی مسکن را بسنجد، یافت نگردید. با توجه به ضرورت بررسی شبکه ارتباطی میان این معانی، لازم است ابزاری جهت استخراج این انتظام تهیه شود. لذا هدف این پژوهش ساخت، اعتباریابی، رواسازی ابزاری جهت کشف انتظام معنای مسکن می باشد. از آنجا که معانی، وابستگی فرهنگی دارد لازم است گروه فرهنگی مشخص، بررسی گردد. در این پژوهش جامعه مورد مطالعه مادران خانوارهای ترکمن در شهرستان گنبد کاووس می باشد که به روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای نمونه ای، به حجم 410 نفر از بین آنان انتخاب شد.

جهت تدارک این ابزار ابتدا به روش پیمایش اکتشافی، با نمونه های انتخاب شده مصاحبه زنجیره ای انجام شد و نتایج تحلیل محتوای آن در جدول هدف- محتوا تنظیم گردید. پرسشنامه نهایی براساس این جدول با 158 گویه تهیه شد. تحلیل گویه ها با کمک روش های ضریب دشواری، ضریب تمیز و روش لوپ انجام گردید. روایی صوری، روایی ترجمه و روایی سازه (تحلیل عاملی) نیز برای بررسی روایی پرسشنامه به کار رفت. برای محاسبه اعتبار آن نیز از روش کودر ریچاردسون استفاده گردید. به کمک این روش اعتبار پرسشنامه 0/931 محاسبه شد. جهت بررسی روایی ابزار، تحلیل عامل اکتشافی داده ها انجام گرفت که با بررسی و مفهوم سازی عامل های به دست آمده 10 عامل معنایی در مسکن به دست آمد که این امر گویای روایی ابزار می باشد.

در مجموع می توان نتیجه گرفت که این ابزار از اعتبار و روایی مناسبی برخوردار بوده و می تواند برای مطالعه انتظام معنای مسکن ترکمن به گونه مناسب به کار رود.

واژگان کلیدی: انتظام معنای مسکن، ساخت ابزار، رواسازی، پایاسازی.

* استادیار معماری دانشگاه گلستان، A.Nourtaghani@gu.ac.ir

** استاد معماری دانشگاه شهید بهشتی.

*** دانشیار روان شناسی تربیتی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.

**** دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور گنبد کاووس.

مقدمه

معنا، پل ارتباطی انسان با محیط است و معنای مسکن، غایت طراحی و ساخت آن می‌باشد. رویکردهای نظری متعددی در مورد معنا وجود دارد. پیروان کنش متقابل¹ بر این باورند که با وقوع ادراک، معنا نیز درک می‌شود و برای دادن معنایی جدید، تجربه گذشته در ادراک مداخله می‌کند (ریترز، 1384). از دیدگاه نظریه پردازان گشتالت؛ معنای، حاصل عملکرد ماهیت هندسی محیط می‌باشند (لنگ، 1381). مطالعات دیگر به دسته بندی سطوح معنایی مسکن می‌پردازند (گیسون، هرشبرگر، به نقل از لنگ، 1381). در این پژوهش‌ها، صرفاً معنای خصوصیات محیط مورد بررسی قرار گرفته است. اما شولتس (1386) معنا را فراتر از صرف معنای خصوصیات دانسته و آنرا نیاز بنیادین انسان‌ها مطرح کرده و سکونت را ناشی از انتظام معنا می‌داند.

در نگرش مسکن به عنوان قرارگاه زندگی، مسکن دارای معنای کارکردی، اجتماعی و عاطفی است (زینگ مارک، 1995). اغلب این معنای به‌طور مستقیم یا غیر مستقیم به گستره وسیعی از فعالیت‌ها مربوط می‌شود. هفت و کیتا² (2006) نیز بیان داشته‌اند که برای روشن شدن معنای یک قرارگاه باید فعالیتی را که در آن اتفاق می‌افتد مطالعه کرد. از سوی دیگر براساس دیدگاه آریس³ (1993) کاربری⁴ به خانه معنا می‌دهد و در همان زمان معنا، چگونگی کاربری را هدایت می‌کند. چمر و (2003) و کولن (2006) نیز همسو با آریس، معنای را در ارتباط میان فعالیت‌ها و خصوصیات محیط قرار داده‌اند.

در مجموع، با توجه به بررسی‌های صورت گرفته معنای مسکن علاوه بر معنای خصوصیات، معنای فعالیت‌ها و معنای حاصل از تعامل خصوصیات و فعالیت‌ها یعنی کاربری‌های مسکن را نیز در بر می‌گیرد. در نتیجه برای رمزگشایی معنای مسکن باید معنای آنرا

در یک نظام شبکه‌ای بررسی کرد. لذا ضروری است انتظام معنای مسکن مورد بررسی قرار گیرد. اما ابزارهای پژوهشی موجود، صرفاً یا لیستی از معانی را استخراج می‌کنند (هوارد، 1975؛ آلتمن، 1986؛ دسپرس، 1991؛ مارکوس، 1995؛ زینگ مارک، 1995) و یا دسته‌بندی معنای (جودیت سیکس اسمیت، 1986؛ رابرت رابینستین، 1989؛ فلدمن، 1996؛ رولنز، 2001؛ اوسولد و همکاران، 2005) را ارائه می‌کنند. ابزار سنجش معنای ارائه شده توسط راپاپورت (1995) و کولن (2011) نیز فقط نظام سلسله مراتبی معنای مسکن را کشف می‌کند.

بنابراین از یک سو به علت تفاوت مسئله مطرح شده نسبت به تحقیقات پیشین (نگرش شبکه‌ای به روابط میان معنای مسکن) و از سوی دیگر، به علت نبود ابزار مناسب برای سنجش انتظام معنای و وابستگی فرهنگی آن ضروری است ابزار سنجش انتظام معنا تهیه گردد. بنابراین، هدف این پژوهش ساخت ابزار سنجش انتظام معنای مسکن می‌باشد. جهت حصول به این هدف سوالات ذیل مطرح گردید:

- ابزار کشف عوامل معنایی در مسکن چگونه ساخته شود؟

- تحلیل گویه‌های ابزار چگونه صورت گیرد؟

- شواهد روایی ابزار کدام است؟

- شواهد پایایی ابزار کدام است؟

شرکت کنندگان

410 مادر خانواده از گروه فرهنگی ترکمن یموت در شهر گنبد کاووس به صورت نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب گردیدند. برای برآورد حجم نمونه، از رابطه کلاین⁵ (2005) استفاده شد. متغیرهای اقلیم و بستر، دوره حیات خانواده، تفاوت‌های نسلی، جنسیت، معیشت، طایفه، شهری و روستایی بودن و در نهایت گونه مسکن در هنگام انتخاب نمونه و تحلیل‌های آماری کنترل شدند.

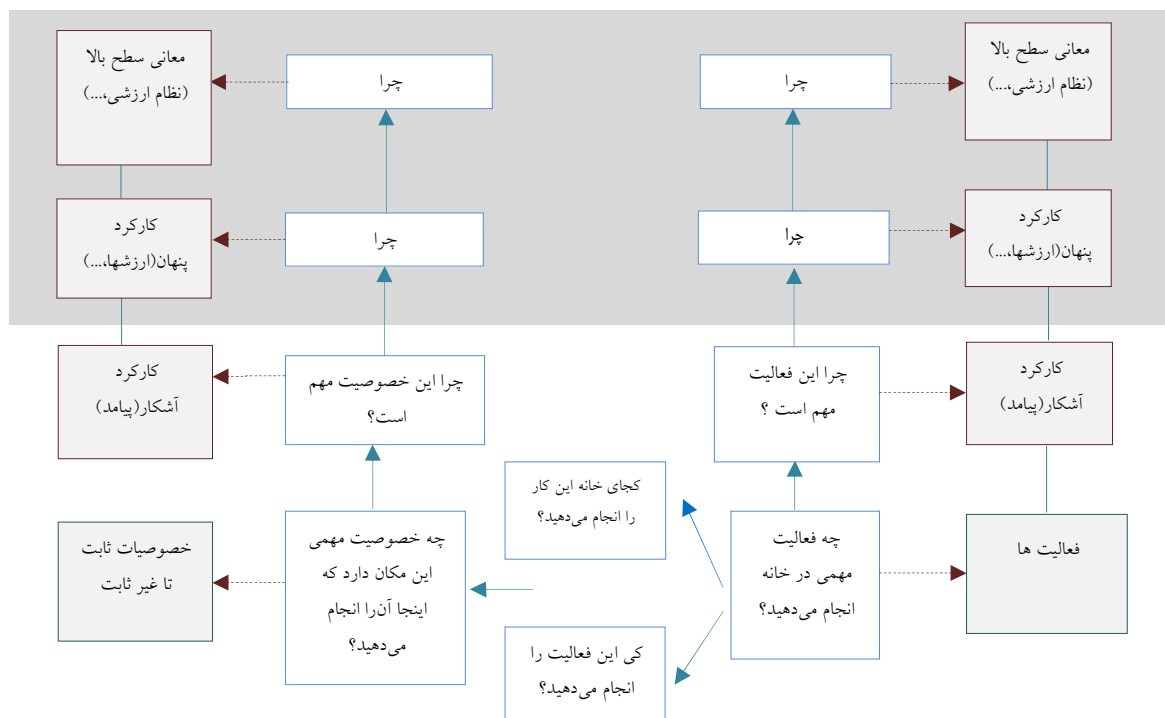
مراحل ساخت ابزار پژوهش

پیمایش اکتشافی معنا از طریق مصاحبه زنجیره‌ای

با توجه به وجوه و ابعاد مختلف معانی مسکن (خصوصیات، فعالیت‌ها و کاربری‌ها) برای کشف این وجوه و ابعاد، با اقتباس از مدل ساختار معنایی کولن (2006) تعدادی مصاحبه در میان نمونه‌ها صورت گرفت. این مصاحبه که به صورت زنجیره‌ای است در نمودار شماره 1 ارائه شده است؛ زنجیره‌ای از خصوصیات - کارکرد آشکار - کارکرد پنهانی که مصاحبه‌شوندگان بیان خواهند کرد ساختار معنایی را شکل می‌دهند.

براساس "مدل ساختار معنایی" در روابط بین مردم و محیط مسکونی سه نوع معنا را می‌توان در نظر گرفت. نخست آن معنایی است که از ارتباط فعالیت‌ها با خصوصیات خاص قرارگاه حاصل می‌شود؛ این نوع معنا، قابلیت نامیده می‌شود. برای مثال نشستن در

بالکن زیر آفتاب لذت فراهم می‌کند. دومین معنا، معنایی است که به فعالیت‌ها الحاق می‌شود. برای مثال خوردن غذا همراه با دوستان به معنای تقسیم کردن چیزی بین خود و دیگران است. سومین مورد، معنایی است که به خصوصیات الحاق می‌شود. برای مثال داشتن یک باغ به افراد لذت برخورداری از طبیعت را می‌دهد. روابط بین فرد و محیط دوطرفه است، معانی که به فعالیت‌ها یا خصوصیات الصاق می‌شوند، نباید به صورت جدا بررسی گردند. همه معانی به هم مرتبط هستند و می‌توانند همپوشانی داشته باشند. با بررسی زنجیره‌ای سؤالات "مردم چه فعالیتی را در مسکن و محیط مسکونی انجام می‌دهند" و "چرا این فعالیت‌ها برای آن‌ها مهم هستند"، "محیط مسکونی چه خصوصیات باید داشته باشد" و "چرا وجود این خصوصیات مهم می‌باشد" می‌توان نسبت به معانی مسکن آگاهی یافت.

ن 1. فرایند انجام مصاحبه، نگارندگان.

طراحی جدول هدف - محتوا: مصاحبه‌های انجام شده پیاده شده و کدگذاری گردیدند. به منظور دستیابی به روایی، دو محقق دیگر نیز به صورت جداگانه متن مصاحبه‌ها را کدگذاری کردند و در پایان کدگذاری‌ها باهم مقایسه و تضادها برطرف شدند. سطوح معنایی که مصاحبه شوندگان توانستند به طور آشکار بیان کنند، کارکردهای آشکار و کارکردهای پنهان بود و به ندرت معانی سطح بالا را بیان می‌کردند، به همین خاطر سطح بالای معنا به جهت عدم درک پاسخگویان در مرحله ساخت ابزار نهایی، مورد سنجش قرار نگرفت. تهیه جدول هدف - محتوا، یکی از مهمترین گام‌های این پژوهش در مرحله ابزار سازی بود. بدین منظور محتوای به دست آمده از تحلیل مصاحبه ساکنان به صورت جداول تجمیعی تنظیم شدند.

تدارک پرسشنامه از تحلیل محتوای مصاحبه‌ها: براساس جداول هدف - محتوا پرسشنامه‌ای طراحی گردید. پس از طراحی پرسشنامه اولیه به منظور تهیه پرسشنامه نهایی مراحل ذیل صورت گرفت.

روایی صوری و محتوایی پرسشنامه به زبان فارسی: پرسشنامه اولیه به دست آمده از جدول هدف - محتوا، به منظور بررسی روایی صوری و با هدف تعیین گویایی و وضوح سئوالات و همچنین میزان انطباق سئوالات با جدول هدف - محتوا برای شش نفر از صاحب نظران متخصص ارسال شد و براساس نظرات ایشان ویرایش و اصلاح گردید.

اجرای مقدماتی پرسشنامه: پس از حصول اطمینان از روایی محتوایی سئوالات، پرسشنامه اولیه در تعدادی نمونه منتخب از جامعه مورد نظر اجرا گردید. از آنجا که برخی پاسخگویان توانایی خواندن نداشتند تکمیل پرسشنامه به صورت مصاحبه انجام گرفت. این امر

باعث افزایش دقت مصاحبه شوندگان در پاسخ گویی به سئوالات و کاهش خطا گردید.

تحلیل گویه‌های پرسشنامه: تحلیل سئوالات با دو روش محاسبه ضریب تمیز و روش لوپ انجام گرفت و سئوالاتی که در هر دو روش ضعیف بودند حذف گردید: - ضریب تمیز ضریب تمیز، قدرت سؤال را در تمایز نهادن میان افراد پاسخ دهنده نشان می‌دهد (سیف، 1383). براساس این تعریف، سئوالاتی مناسب است که میان پاسخ‌های با بالاترین ارزش و پاسخ‌های با کمترین ارزش تمایز قائل شود. با توجه به رابطه مستقیم ضریب تمیز و ضریب همبستگی، در این پژوهش برای محاسبه ضریب تمیز از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

- روش لوپ یا محاسبه ضریب همسانی درونی: در روش لوپ، ضریب همسانی نباید کمتر از $0/3$ باشد. در پژوهش حاضر با در نظر گرفتن ضریب پایایی $0/923$ کل آزمون و ضریب پایایی محاسبه شده برای هر سؤال مشخص گردید که با حذف برخی سئوالات ضریب پایایی به $0/931$ افزایش می‌یابد. بنابراین برای افزایش دقت ابزار، سئوالاتی که با سایر سئوالات همسان نیستند حذف گردیدند و پرسشنامه نهایی با 158 گویه به اجرا در آمد.

پرسشنامه نهایی: بر پایه نتایج به دست آمده از اجرای پایلوت، با انجام تحلیل‌های آماری (ضریب تمیز و روش لوپ که در ادامه بیان خواهند شد) تعدادی از سئوالات از پرسشنامه اولیه حذف شد و آزمون نهایی در بین افراد جامعه مورد نظر طبق حجم نمونه‌گیری اجرا شد.

شواهد روایی ابزار اندازه‌گیری

روایی⁶ اصطلاحی است که به هدفی که آزمون برای تحقق بخشیدن به آن درست شده است اشاره می‌کند (سیف، 1387). به عبارت دیگر آزمونی روا است که

آنچه را در نظر دارد، اندازه بگیرد (جی. آلن و ام.ین، 1387). در پژوهش حاضر برای تعیین روایی سئوالات از روش‌های روایی صوری، روایی محتوایی و روایی سازه استفاده شده است: روایی صوری یعنی از طریق مشاهده یک آزمون به محتوایی که آن آزمون ادعا می‌کند اندازه می‌گیرد، پی برده شود (دلاور، زهراکار، 1387). برای بررسی روایی صوری و تأیید بر این نکته که ظاهر سئوالات برای ارزیابی ساختار معنایی مسکن مناسب هستند، از نظرات متخصصان استفاده شد. روش‌های تعیین روایی محتوایی به روش‌های قضاوتی معروفند و در آن‌ها خود ابزار اندازه‌گیری مورد قضاوت و داوری واقع می‌شود. در این پژوهش برای بررسی روایی محتوایی و تأیید این نکته که محتوای آزمون نمونه خوب و مناسبی از موضوع مورد نظر می‌باشد با ارسال سئوالات و جدول هدف - محتوا از نظرات متخصصان استفاده شد. روایی سازه یک آزمون عبارت از میزان صحت آن در اندازه‌گیری ساخت نظری یا ویژگی مورد نظر می‌باشد (جی. آلن و ام.ین، 1387). این نوع روایی بیشتر از سایر روش‌های روایی جنبه نظری دارد. بنا به تعریف یک آزمون در صورتی دارای روایی سازه است که نمرات حاصل از اجرای آن به مفاهیم یا سازه‌های نظریه مورد نظر مربوط باشند (کرونباخ، 1970 نقل از سیف، 1387). روایی سازه به مناسب بودن تعریف عملیاتی متغیرها اشاره دارد: آیا تعریف عملیاتی یک متغیر به درستی بیانگر معنای نظری متغیر نیز هست؟ (کازی، 1389). برای تعیین روایی سازه ابتدا باید سازه مورد نظر را تعریف کرد. برای بررسی روایی سازه روش‌های متعددی وجود دارد که از میان آن‌ها روش تحلیل عاملی متداول‌ترین نوع روایی سازه می‌باشد و در این پژوهش از آن بهره گرفته شده است که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد.

انتخاب پاسخگویان از میان تمام گونه‌های خانوار انجام شد. لذا سئوالات وابسته به گونه خانوار مانند فعالیت‌های پدر شوهر، مادر شوهر، عروس و نوه‌ها در خانه در نمونه‌هایی که این افراد وجود نداشتند، پرسیده نشده است. پس بی‌پاسخی این سئوالات ناشی از عدم پاسخگویی نیست بلکه گویای تفاوت میان مسکن می‌باشد. به همین خاطر سئوالات را می‌توان به دو دسته "سئوالات عمومی" که در تمام گونه مسکن مشترک هستند و "سئوالات خاص" که مربوط به گونه مسکن خاصی می‌باشند تقسیم کرد. بر این اساس انتظار می‌رفت که بتوان معانی عام و معانی خاص را در مسکن اکتشاف کرد. از آنجا که پژوهش حاضر تلاش در ساخت ابزاری جهت کشف ساختار معانی مشترک در گونه‌های مختلف مسکن منطقه مورد نظر دارد لذا به تحلیل سئوالات عمومی پرداخته شد. مطالعه ساختار معانی خاص نیاز به اجرای پرسشنامه با نمونه‌گیری بیشتر و هدفمند دارد. اما اجرای پرسشنامه با تمام سئوالات عمومی و خاص انجام گرفت تا پایایی آزمون افت نکند. در مواقعی که محقق از همبستگی مجموعه‌ای از متغیرها بخواهد تغییرات آن‌ها را در عامل‌های محدودتر خلاصه کند یا خصیصه زیربنایی یک مجموعه از داده‌ها را تعیین نماید، از روش تحلیل عاملی استفاده می‌کند. کاربرد بالقوه دیگر تحلیل عاملی این است که به پژوهشگر در سازماندهی یا مفهوم‌سازی مجموعه‌ای از اندازه‌گیری‌ها که در یک بافت پژوهشی به‌دست آورده‌اند کمک می‌کند (میرز، گامست، و گارینو، 1391). بررسی مناسب بودن حجم نمونه انتخابی برای انجام تحلیل عامل ضروری می‌باشد؛ بدین منظور لازم است از آزمون KMO⁷ و آزمون کرویت بارتلت استفاده شود. کمترین مقدار قابل قبول برای KMO برابر 0/6 می‌باشد بنابراین مقدار به‌دست آمده برای KMO در این پژوهش

که برابر 0/673 است نشان می‌دهد حجم نمونه 313 نفری پس از افت نمونه‌ها برای تحلیل مناسب می‌باشد. براساس جدول شماره 1 در آزمون بارتلت فرض صفر با توجه به مقدار "خی دو" $(4554/201)^8$ و درجه آزادی (2346)، در سطح 99/9 درصد اطمینان رد می‌شود. پس سئوالات عمومی پرسشنامه برای تشکیل عوامل، دارای همبستگی کافی و معنادار است و مجاز به استفاده از روش تحلیل عاملی می‌باشیم. روش تحلیل عاملی مورد استفاده در پژوهش حاضر، روش مؤلفه‌های اصلی است. در روش یاد شده از بار عاملی (ارزش ویژه عامل‌ها) برای استخراج عوامل استفاده می‌شود. با بررسی ارزش‌های ویژه، به نظر می‌رسد نوزده عامل به دلیل بار عاملی بزرگتر از 1 قابل استخراج می‌باشند (جدول شماره 2).

اندازه کفایت نمونه‌گیری KMO		0/673
آزمون کرویت بارتلت	خی دو	4554/201
	درجه آزادی	2080
	معناداری	P < 0/001

ج 1. آزمون KMO و آزمون کرویت بارتلت.

برای استخراج نهایی عوامل مؤثر در پژوهش، توجه به نمودار اسکری پلات نیز لازم است (نمودار شماره 2). این نمودار نشان می‌دهد تعداد عامل‌های مناسب برای چرخش یازده عامل است و پس از چرخش یازده عامل یاد شده به روش واریماکس (متعامد)، بار عوامل 1 تا 11 دارای توزیع یکنواخت‌تری است. به همین خاطر عامل‌های f.6، f.10، f.11، f.13، f.15، f.16، f.17، f.19 حذف شدند. البته این امر در بررسی مقدار واریانس هر عامل پس از چرخش نیز تأیید گردید. بررسی مقدار واریانس پدید آمده توسط هر عامل پس از چرخش نشان می‌دهد که براساس واریانس پدید آمده، استخراج یازده عامل مناسب‌تر بوده و سایر عوامل تأثیر قابل توجهی در تبیین آن ندارند (جدول شماره 3).

برای تعیین دقت و ثبات عامل‌ها ضریب پایایی عامل‌ها محاسبه شده است. از آنجا که ضریب پایایی 0/6 به بالا مناسب می‌باشد بنابراین با توجه به جدول شماره 2 می‌توان گفت در پژوهش حاضر تمام عامل‌ها غیر از عامل (f12) دارای دقت و ثبات قابل قبولی می‌باشند. عامل (f12) به خاطر داشتن ضریب پایایی 0/528 حذف گردید.

نام گذاری عامل‌ها: هم چنان که بیان گردید، هر سؤال پرسشنامه در واقع سنجش باور و نظر پاسخگویان نسبت به یکی از ساختار معنایی زیر است:

- اتاق - فعالیت - معنای سطح پایین - معنای سطح

میان

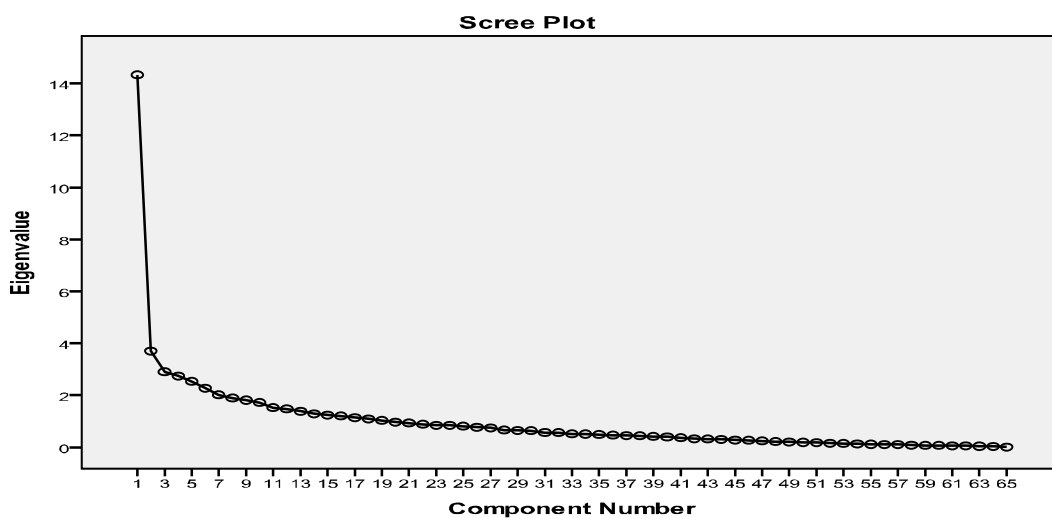
- اتاق - خصوصیت - معنای سطح پایین - معنای سطح

میان

پاسخگویان در هر سؤال به معنای سطح پایین و سطح میانه فعالیت یا خصوصیت، نظر خود را بیان می‌کنند. با بررسی همبستگی بین پاسخ تمام سئوالات، پاسخ‌هایی که باهم همبستگی دارند یعنی تغییرات آن‌ها باهم همسو است، کشف گردید. با این روش در نهایت ده عامل عمومی در مسکن جامعه مورد نظر کشف گردید که به کمک آن‌ها معانی که در ادراک و شناخت ساکنان به یکدیگر ارتباط دارند قابل مطالعه می‌باشد. بنابراین به بیان دیگر عامل را می‌توان این گونه نیز تعریف کرد که: "منظومه‌ای از معانی فعالیت‌ها، خصوصیات و کاربری‌ها در مسکن که با یکدیگر همبستگی دارند". هریک از عامل‌ها براساس سئوالات مرتبط به آن‌ها تعریف شدند و برای هریک از آن‌ها عنوان مناسب انتخاب گردید. برای اعتباریابی، این عنوان‌ها همراه با سئوالات مرتبط و تعاریف به متخصصین ارسال گردید و براساس نظریات آن‌ها اصلاحات لازم صورت گرفت.

عامل اول		عامل دوم		عامل سوم		عامل چهارم		عامل پنجم		عامل ششم	
گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی
N.5	0/816	M.2	0/651	C.5	0/721	I.2	0/798	A.2	0/711	Q.1	0/747
N.3	0/771	M.1	0/59	C.6	0/6	I.1	0/621	A.8	0/68	Q.4	0/706
N.4	0/751	H.1	0/581	C.2	0/465	I.4	0/477	A.6	0/557	Q.2	0/636
P.4	0/656	M.4	0/527	C.9	0/412	P.2	0/413	A.7	0/41		
N.2	0/507	E.2	0/469	R.5	-0/402						
M.6	0/439	P.1	0/394								
N.1	0/394	M.5	0/372								
N.11	0/382										
عامل هفتم		عامل هشتم		عامل نهم (f12)		عامل دهم		عامل یازدهم			
گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی	گویه	بار عاملی		
C.4	0/73	N.7	0/73	N.10	0/793	AC.3	0/764	C.7	0/575		
C.1	0/548	R.3	0/643	M.12	0/699	P.3	0/461	I.7	0/508		
B.4	0/442	R.1	0/455	M.14	0/689	AC.2	0/401	AC.1	0/377		
G.1	0/435	N.9	0/447	N.6	0/473						

ج 2. ماتریس 11 عامل استخراج شده پس از چرخش.

ن 2، نمودار اسکری پلات.

عامل‌ها		قبل از چرخش			بعد از چرخش		
		مجموع	واریانس برحسب درصد	واریانس تراکمی برحسب درصد	مجموع	واریانس بر حسب درصد	واریانس تراکمی بر حسب درصد
1	f.1	14/333	22/051	22/051	4/515	6/946	6/946
2	f.2	3/705	5/701	27/751	3/420	5/262	12/208
3	f.3	2/905	4/469	32/221	3/307	5/088	17/296
4	f.4	2/744	4/221	36/442	3/118	4/798	22/093
5	f.5	2/529	3/891	40/333	2/918	4/490	26/583
-	f.6	2/277	3/502	43/835	2/576	3/962	30/545
6	f.7	2/014	3/099	46/934	2/522	3/881	34/426
7	f.8	1/888	2/905	49/839	2/475	3/808	38/233
8	f.9	1/812	2/788	52/628	2/466	3/794	42/028
-	f.10	1/723	2/651	55/279	2/344	3/605	45/633
-	f.11	1/523	2/343	57/622	2/337	3/595	49/228
9	f.12	1/473	2/267	59/888	2/323	3/574	52/802
-	f.13	1/383	2/127	62/016	2/205	3/392	56/194
10	f.14	1/293	1/989	64/005	2/120	3/262	59/456
-	f.15	1/237	1/903	65/908	1/977	3/041	62/497
-	f.16	1/204	1/852	67/759	1/849	2/845	65/343
-	f.17	1/145	1/762	69/521	1/664	2/560	67/903
11	f.18	1/097	1/688	71/209	1/649	2/537	70/440
-	f.19	1/030	1/585	72/795	1/530	2/354	72/795

ج 3. مجموع واریانس تبیین شده قبل و بعد از چرخش.

شواهد پایایی ابزار اندازه‌گیری

سئوالات این پرسشنامه 0/923 است که نشان می‌دهد پرسشنامه محقق ساخته، دارای پایایی مناسب و قابل قبولی می‌باشد.

نتیجه

منظومه‌های معنایی مسکن از ارتباط فعالیت‌ها و معنای آن‌ها و خصوصیات قرارگاه‌هایی که این فعالیت‌ها در آن رخ می‌دهد و معنای این خصوصیات در نزد ساکنان ناشی می‌شود. جهت اکتشاف آن‌ها از تحلیل عاملی استفاده شده است. تحلیل عاملی (جدول شماره 3) نشان داد که واریانس تراکمی پس از چرخش

پایایی یک وسیله اندازه‌گیری عبارت است از ثبات و دقت نتایج حاصل از ابزار (سیف، 1387). به زبان ساده‌تر مقصود از پایایی یک وسیله اندازه‌گیری آن است که اگر خصیصه مورد نظر را با همان وسیله (یا وسیله مشابه قابل مقایسه با آن) در شرایط مشابه دو بار اندازه بگیریم، نتایج حاصل تا چه حد مشابه، دقیق⁹، پیش‌بینی‌پذیر¹⁰ و قابل اعتماد¹¹ است (هومن، 1386). روش‌های متنوعی برای تعیین پایایی وجود دارند؛ در این پژوهش از روش آلفای کرونباخ¹² استفاده شده است. مقدار مورد قبول آلفای کرونباخ حداقل 0/7 می‌باشد، پایایی به‌دست آمده برای

0/728 می‌باشد. مفهوم این مطلب آن است که به کمک ابزار "محقق ساخته" می‌توان 72/8 درصد از ساختار معنایی که در مسکن ترکمن‌های جامعه مورد نظر وجود دارد را تبیین کرد و به کمک 10 منظومه معنایی عام به دست آمده 0/44 از آن قابل تبیین است. این منظومه‌های معنایی عبارتند از:

- کسب احترام و تأیید اجتماعی: منظومه معنایی کسب احترام و تأیید اجتماعی به عنوان عامل اول با ضریب پایایی 0/861 و داشتن واریانس 0/07 دارای بیشترین واریانس می‌باشد. این امر بیانگر قدرت تبیین بالای آن (7 درصد) است و پاسخگویان در فهم مشترک این عامل بیشترین توافق را داشتند و این منظومه را از معانی کانونی و بنیادی مسکن می‌دانند. این عامل مربوط به اتاق پذیرایی مهمان می‌باشد که از معانی فعالیت‌های برگزاری مراسم ازدواج و فوت، پذیرایی از مهمان‌های عید و پذیرایی از مهمان‌های رسمی و همچنین از معانی خصوصیات این اتاق (جادر بودن و ارزشمندترین اتاق خانه) شکل می‌گیرد. این منظومه را می‌توان اینگونه تعریف کرد:

"از مجموعه فعالیت‌های برگزاری مراسم ازدواج و فوت، مهمانی‌های رسمی و پذیرایی مهمان‌های عید و خصوصیات قرارگاه‌های آن‌ها (جادر بودن، با ارزش‌ترین اتاق خانه) حاصل می‌آید که هدف آن پیروی از آداب و رسوم، احترام به مهمان و حفظ آبرو و حیثیت و پیروی از دستورات شرع می‌باشد که دستیابی به آن اهداف، جهت استمرار تعاملات اجتماعی می‌باشد. در این فرایند نحوه برگزاری مراسم نشان‌دهنده وضعیت اقتصادی-اجتماعی است و کیفیت اتاق پذیرایی مهمان‌ها گویای میزان احترام به آن‌ها است. هدف غایی آن کسب احترام و تأیید دیگران می‌باشد."

- احساس تعلق اجتماعی: منظومه معنایی "احساس تعلق اجتماعی" به عنوان عامل دوم با ضریب پایایی 0/784 و واریانس 0/053 می‌باشد و 5/3 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل تبیین می‌شود. فعالیت‌های واقع در دو عرصه فضایی نشیمن خانوادگی و اتاق پذیرایی مهمان این منظومه معنایی را شکل می‌دهند. این فعالیت‌ها شامل فعالیت‌های تماشای تلویزیون، خوابیدن مهمان‌های خویشاوند، پذیرایی از مهمان‌های عید و پذیرایی از مهمان‌های رسمی می‌باشند. تعریف این عامل عبارت است از:

"از مجموعه فعالیت‌های پذیرایی از مهمان‌های غریبه و رسمی، پذیرایی از مهمان‌های عید، تماشای تلویزیون، خوابیدن مهمان‌ها در مهمانی خودمانی حاصل می‌شود. هدف غایی این فرایند تأمین نیاز حس تعلق در سه سطح فردی، خانوادگی و اجتماعی می‌باشد. در سطح فردی با هدف تبعیت از قوانین مذهبی به منظور انجام دستورات الهی در نتیجه رضایت از خود (حس تعلق فردی) می‌شود؛ در سطح خانوادگی با هدف باهم بودن و گفتگوی خانوادگی به منظور احساس یک خانواده بودن است و در سطح اجتماعی با هدف پیروی از آداب و رسوم اجتماعی، تأمین رفاه و احترام مهمان به منظور حفظ جایگاه اجتماعی خانواده و استمرار روابط اجتماعی می‌باشد."

- روابط اجتماعی خویشاوندی: منظومه معنایی "روابط اجتماعی خویشاوندی" به عنوان عامل سوم با ضریب پایایی 0/673 و واریانس 0/05 می‌باشد و 5 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل تبیین می‌شود. این منظومه در نشیمن خانوادگی که مجاور آشپزخانه است در هنگام پذیرایی از مهمان‌های خودمانی تأمین می‌شود. تعریف این عامل عبارت است از:

" از مجموعه فعالیت پذیرایی از مهمان خودمانی و خصوصیت قرارگاه آن (مجاورت به آشپزخانه) حاصل می شود که هدف آن احترام به مهمان و کسب رضایت آن ها با تبعیت از هنجارهای اجتماعی و نشان دادن تواضع و فروتنی خود می باشد. این فرایند آسایش افراد و رضایتمندی از خود را تأمین می کند. هدف غایی آن تأمین روابط اجتماعی خویشاوندی است."

- تأمین نیاز فیزیولوژیکی: منظومه معنایی "تأمین نیاز فیزیولوژیکی" به عنوان عامل چهارم با ضریب پایایی 0/689 دارای واریانس 0/048 می باشد و 4/8 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل تبیین می شود. منظومه معنایی "تأمین نیاز فیزیولوژیکی" از ارتباط مجموعه معانی سطوح پایین و میانه فعالیت های تهیه ناهار و شام خانواده و پذیرایی مهمان های عید (عید فطر و قربان) حاصل می شود. آشپزخانه قرارگاه اصلی این فعالیت می باشد. تعریف این منظومه معنایی را می توان این گونه ارائه کرد:

" از مجموعه فعالیت های پخت و پز و تأمین غذای عید (عید فطر و قربان) با هدف آسایش و رفاه خانواده حاصل می شود که به منظور تأمین خورد و خوراک و نیرو و قدرت انجام کارها و تبعیت از دستور شرع صورت می گیرد. این فرایند موجب کسب تأیید اجتماعی و ثواب الهی می شود که هدف غایی آن بقا و حیات خانواده می باشد."

- استحکام و ثبات خانواده: منظومه معنایی "استحکام و ثبات خانواده" به عنوان عامل پنجم با ضریب پایایی 0/733 دارای واریانس 0/045 می باشد و 4/5 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل قابل تبیین می باشد. منظومه معنایی "استحکام و ثبات خانواده" عنوانی است که به روابط میان معانی فعالیت نشست

خانوادگی در نشیمن مجاورت آشپزخانه می توان داد. این عامل به صورت زیر تعریف می شود:

" از نشستن دور هم اعضای خانواده با هدف صحبت و گفتگوی باهم در مجاورت آشپزخانه حاصل می شود که ضمن دسترسی آسان به آشپزخانه، ارتباط دیداری و شنیداری و امکان تعامل با فرد درون آن را فراهم می کند. این فرایند موجب ایجاد احساس باهم بودن اعضای خانواده و راحتی آن ها می شود و هدف غایی آن گریز از تنهایی است."

- خلوت گزینی: منظومه معنایی "خلوت گزینی" به عنوان عامل ششم با ضریب پایایی 0/663 و دارای واریانس 0/04 می باشد و 4 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل قابل تبیین می باشد. انجام فعالیت خصوصی در اتاقی که امکان کنترل ورود و خروج و ارتباط بصری و شنیداری را دارد منظومه معنایی خلوت گزینی را شکل می دهد. تعریف این عامل را می توان این گونه ارائه کرد:

" از مجموعه فعالیت های خصوصی والدین به دست می آید که هدف آن کنترل ارتباط به منظور حفظ حریم خصوصی است. این فرایند موجب ایجاد احساس خلوت، احساس باهم بودن، یا احساس تشکیل خانواده می گردد. هدف غایی خلوت گزینی ایجاد آسایش و رفاه است."

- احساس تعلق به خانواده: منظومه معنایی "احساس تعلق به خانواده" به عنوان عامل هفتم با ضریب پایایی 0/633 دارای واریانس 0/039 می باشد و 3/9 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل قابل تبیین می باشد. رابط میان فعالیت های پذیرایی از مهمان ها خودمانی و صرف چایی دور هم اعضای خانواده و همچنین خوابیدن والدین در نشیمن خانوادگی منظومه معنایی

سمبلی برخی از فضاهای خانه در تعاملات اجتماعی می‌باشد؛ به‌طوری‌که این فضاها در زمان وقوع فعالیت خاص با معنای مشترکی که در جامعه مورد نظر دارد در تعاملات میان آن‌ها به‌کار گرفته می‌شود. بر این اساس این عامل به‌صورت زیر تعریف می‌شود:

"از مجموعه خصوصیات ایوان و پذیرایی و استقبال از مهمان حاصل می‌شود. به موجب آن مهمان جایگاه اجتماعی میزبان و میزان احترام به خود را ارزیابی می‌کند. هدف غایی این فرایند حفظ آبرو و حیثیت خانوادگی میزبان و استمرار روابط اجتماعی با دیگران می‌باشد."

- رضایت‌مندی فردی: منظومه معنایی "رضایت‌مندی فردی" به‌عنوان عامل دهم با ضریب پایایی 0/604 دارای واریانس 0/025 می‌باشد و 2/5 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل قابل تبیین می‌باشد. این منظومه از ابعاد فردی معنای پذیرایی از مهمان خودمانی در نشیمن یا استقبال از آن‌ها در ایوان و پخت و پز در آشپزخانه ناشی می‌شود. تعریف این عامل عبارت است از: "مجموعه فعالیت‌ها و خصوصیات پذیرایی از مهمان خودمانی، استقبال از مهمان، وجود تسهیلات و امکانات لازم آشپزی، حاصل می‌شود که هدف آن احترام به مهمان و آشپزی خوب به‌منظور تأمین رفاه دیگران و استمرار تعاملات اجتماعی می‌باشد. هدف نهایی این فرایند موجب رضایت فرد از خود می‌شود."

در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که این پرسشنامه از پایایی و روایی مناسبی برخوردار است و جهت استخراج انتظام معنای مسکن در گروه فرهنگی ترکمن مناسب می‌باشد. به‌نظر می‌رسد معنای خاصی که به خاطر محدودیت‌های تحقیق به آن پرداخته نشده است بتواند بخش‌های تبیین نشده را روشن سازد و لازم است تحقیقات دیگری، این بخش را بررسی کند.

احساس تعلق به خانواده را شکل می‌دهند. تعریف این عامل در زیر ارائه می‌شود:

"از مجموعه فعالیت‌های پذیرایی از مهمان خودمانی، صرف چایی اعضای خانواده و باهم بودن والدین حاصل می‌شود که هدف آن باهم بودن اعضای خانواده، صحبت کردن به‌منظور احساس شادی و خوشحال کردن خانواده و رهایی از احساس تنهایی می‌باشد. این فرایند موجب احساس رضایت‌مندی در فرد و ارتقاء احساس تعلق اعضای خانواده به یکدیگر می‌گردد. هدف غایی آن احساس امنیت خانواده است."

- خصوصیات فضایی روابط اجتماعی: منظومه معنایی "خصوصیات فضایی روابط اجتماعی" به‌عنوان عامل هشتم با ضریب پایایی 0/738 دارای واریانس 0/038 می‌باشد و 3/8 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل قابل تبیین می‌باشد. روابط معنایی مجموعه خصوصیات فضای پذیرایی مهمان‌ها که در تعاملات اجتماعی به‌کار می‌روند، این منظومه معنایی را شکل می‌دهد. بر این اساس می‌توان تعریف زیر را به‌عنوان تعریف این عامل ارائه کرد:

"از مجموع خصوصیات پذیرایی و اتاق‌ها حاصل می‌شود که این خصوصیات با فراهم کردن امکان برگزاری مراسم باشکوه و تأمین آسایش مهمان‌ها یا دادن قلمروی شخصی به والدین در خانه باعث حفظ آبرو و حیثیت خانواده در برابر مهمان‌ها یا حفظ و تثبیت موقعیت والدین در خانواده می‌شود. هدف غایی آن ایجاد زمینه روابط اجتماعی می‌باشد."

- مکان‌مندی تعاملات اجتماعی: منظومه معنایی "مکان‌مندی تعاملات اجتماعی" به‌عنوان عامل نهم با ضریب پایایی 0/672 دارای واریانس 0/033 می‌باشد و 3/3 درصد از ساختار معنای مسکن با این عامل قابل تبیین می‌باشد. این منظومه ناشی از معانی نماد و

پی‌نوشت

1. Transactionalists
2. Heft and Kytta
3. Arias
4. Use
5. Kline
6. Validity
7. Kaiser-Merer-Olkin Measure of Sampling
8. Chi-Square
9. Accurate
10. Predictable
11. Dependable
12. Cronbach's Alpha

فهرست منابع

- هومن، حیدرعلی. (1386)، راهنمای عملی پژوهش کیفی. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
- Chemero, A. (2003). An outline of a theory of affordances, *Ecological Psychology*, 15, pp. 181-195.
- Coolen, H. (2006), the meaning of dwellings: an ecological perspective, *Housing, Theory and Society*, 23, pp. 185-201.
- Coolen, H. (2008), the meaning of dwelling features: conceptual and methodological issues, IOS Press, Amsterdam.
- Després, C. (1991). The meaning of home: Literature review and directions for future research and theoretical development. *Journal of Architectural and Planning Research*, 8, 96-155.
- Feldman, R. C. (1996). Constancy and change in attachments to types of settlements. *Environment & Behavior*, 28(4), 419-445.
- Hayward, G. (1975). Home as an environmental and psychological concept. *Landscape*, 20, 2-9.
- Heft, H., and Kytta, M. (2006). A psychologically meaningful description of environments requires a relational approach, *Housing, Theory and Society*, Volume 23 (4), pp. 210-213.
- Kline, R.B. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. (2nd Eds). New York: Guilford Press.
- Marcus, C. C. (1995). *House as a mirror of self. Exploring the deeper meaning of home*. Berkeley, CA: Conari Press.
- Rapoport, A. (1995). A critical look at the concept home. In D. N. Benjamin, D. Stea & D. Saile (Eds.), *The home: Words, interpretations, meanings, and environments* (pp. 25-53). Aldershot: Avebury.
- Rowles, G. D., & Ravdal, H. (2001). Aging, place and meaning in the face of changing circumstances. In R. Weiss & S. Bass (Eds.), *Challenges of the Third Age: Meaning and purpose in later life* (pp. 81-114). New York: Oxford University Press.
- Rowles, G. D., Ravdal, H. (2001). Aging, place and meaning in the face of changing circumstances. - In R. Weiss & S. Bass (Eds.), *Challenges of the Third Age: Meaning and purpose in later life* (pp. 81-114). New York: Oxford University Press.
- Rubinstein, R. L. (1989). The home environments of older people: A description of the psychosocial processes linking person to place. *Journals of Gerontology: Social Sciences*, 44(2), pp45-53.
- Zingmark, K., Norberg, A., & Sandman, P.O. (1995). The experience of being at home throughout the life span. *Investigation of persons aged from 2 to 102. International Journal of Aging and Human Development*, 41(1), 47-62.

- شولتس، کریستیان نوربرگ. (1386)، معنا در معماری غرب (ترجمه مهرداد قیومی بیدهندی). تهران: انتشارات فرهنگستان هنر.
- کازبی، پل کریس. (1389)، روش‌های پژوهش در علوم رفتاری (ترجمه غلامرضا نفیسی، کامران نجفی). قم: انتشارات آینده درخشان.
- لنگ، جان. (1381)، آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط (ترجمه علیرضا عینی‌فر). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- میرز، لاورنس اس.؛ گامست، گلن و گارینو، ا. جی. (1391)، پژوهش چند متغیری کاربردی (طرح و تفسیر). (ترجمه حسن پاشا شریفی و همکاران). تهران: انتشارات رشد.
- آلن، مری جی، ین. وندی ام. (1387)، مقدمه‌ای بر نظریه‌های اندازه‌گیری (روانشنجی) (ترجمه علی دلاور). تهران: انتشارات سمت.
- دلاور، علی و زهراکار، کیانوش. (1387)، سنجش و اندازه‌گیری در روان‌شناسی، مشاوره و علوم تربیتی. تهران: انتشارات ارسباران.
- ریتزر، جورج. (1384)، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر (ترجمه محسن ثلاثی). تهران: انتشارات علمی.
- سیف، علی اکبر. (1383)، اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی. تهران: انتشارات دوران.
- سیف، علی اکبر. (1387)، اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی. تهران: انتشارات دوران.